

ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐԱԿԱՆ ՆՈՐ

ԲԱՌԱՐԱՆ

Լույս է տեսել բ. գ. թ., ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գիտաշխատող Կ. Առաքելյանի «Հատուկ անունների ուղղագրական բառարանը»⁹⁴ : Այն հեղինակային հրատարակություն է, ընդգրկում է ժամանակակից հայերենի գրավոր խոսքում ուղղագրական դժվարություն ունեցող 14569 հատուկ անուն:

Բառարանի ներածական մասում անդրադարձ է կատարվում հատուկ անունների ուսումնասիրությանը նվիրված հայկական և օտար աղբյուրներին՝ կարևորելով հատկապես Մ. Խորենացու, Ղ. Ալիշանի, ինչպես նաև Տ. Ավետիսյանի վաստակը:

Շեշտելով ուղղագրական բազմաթիվ բառարանների հեղինակների կողմից իրենց բառացանկերում հատուկ անուններ ներառելու կամ դրանց առանձին բաժիններ նվիրելու հանգամանքը՝ հեղինակը ուշադրություն է հրավիրում զանազան հատուկ անունների ուղղագրական արժեքը լայն ծավալով ներկայացնող միասնական աշխատության բացակայության վրա և սույն բառարանով փորձում լրացնել այդ բացը:

Բառարանը կազմվել է քարտարանի հիման վրա, որի նյութ են ծառայել Հայկական սովետական հանրագիտարանի բոլոր՝ ուղղագրական արժեքով օժտված հատուկ անունները և մեկ տասնյակ տարբեր բառարաններ: Լրացումներ կատարվել են պարբերական մամուլից, Հայաստանի ատլասից, քարտեզներից, ուղղագրական ուղեցույցներից, բառգրքույկներից, տեղեկատուներից և այլն:

Նախնական բառացանկը բավականին տարողունակ էր, սակայն տեղի սղության պատճառով մշակվել և հրատարակվել է 14569 միավոր՝ ըստ գործածության հաճախականության, մեր լեզվին, պատմությանն ու հոգևոր ըմբռնումներին հարազատության, համաշխարհային պատմության ընթացքում դրանց արտահայտած հասկացությունների կամ անձերի դերակատարության:

Բառարանում գլխաբառերը տրված են ժամանակակից հայոց լեզվի ուղղագրությամբ: Շեղումների դեպքում նշվում է անունը և տվյալ տարբերակն առանձին՝ համապատասխան բացատրությամբ, ինչպես՝ *Արիստակես* և *Ռստակես*-XIV դ. երկրորդ կեսի հայ մանրանկարիչ և գրիչ:

⁹⁴ Կ. . Առաքելյան, Հատուկ անունների ուղղագրական բառարան. Ե., 2017, 272 էջ:

Բառերի բացատրություններ տրվում են սակավ դեպքերում, հիմնականում եթե բառը մենիմաստ է և կարող է առաջացնել թյուրըմբռնում, ինչպես՝ *Այդրիճ*- ավան էջմիածնում:

Բառարանում չեն տրվում անվանումների նեղ բարբառային տարբերակներ, որոնք կարող են հանդիպել Հայաստանի տարբեր մարզերում, նաև՝ սփյուռքի գաղթօջախներում:

Մի շարք հատուկ անունների ընդունված կամ պաշտոնական ձևերից բացի փակագծերում նշվում են առավել տարածված ժողովրդախոսակցական տարբերակները՝ անկախ նրանից՝ վերջինը կրճատված, թե հնչյունափոխված ձև է, ինչպես՝ *Անժելա-Անժել-Անժիկ*:

Ստուգաբանորեն հարազատ անվանումները, որոնք ժամանակակից գործածության մեջ սահմանազատվել են, չեն տրվում միասին, այլ յուրաքանչյուրն իր տեղում այբբենական կարգով, ինչպես՝ *Հովհաննես-Հովհան-Հովիկ*:

Հատուկ անունների հնացած կամ հազվադեպ կիրառվող տարբերակները բառարանում հիմնականում չեն ներառվել, որոշ դեպքերում փակագծերում տրվում են գրաբարյան ձևերը, եթե դրանք այսօր էլ կարող են գործածվել ոճական ինչ-ինչ նպատակներով, ինչպես՝ *Փայրա-կարան*՝ ^{Կասպք}, *Կազքք*, *Կասքք*Ֆ:

Բառարանում չեն ներառվել հատուկ անունների այնպիսի տարբերակներ, որոնք վկայված են գրական զանազան հուշարձաններում, սակայն այսօր բոլորովին կամ գրեթե բոլորովին դուրս են գործածությունից:

Բառարանում որոշակի քանակով առկա են օտար հատուկ անուններ՝ հիմնականում լայն տարածում ունեցող անձնանուններ և ամրագրված տեղանուններ, ինչպես՝ *Ելենա, Իրինա, Վլադիմիր, Պրիվոլնոյե, Սեմյոնովկա* և այլն:

Եթե գլխաբառն ունի թույլատրելի զուգաձևություն, դրանք տրվում են կողք կողքի՝ // նշանով:

Ինչպես հեղինակն է նշում, հատուկ անունների ուսումնասիրությունն ունի ոչ միայն տեսական, այլև գործնական նշանակություն: Հայաստանի անկախացումից ի վեր օտարածին, խորթ, ժողովրդի համար անհասկանալի, հաճախ պարտադրված անունները նորերով փոխարինելը, երբեմն էլ բուն հայկականին վերադարձը պետական առաջնահերթ խնդիրներից է: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ բառարանում չեն ներառվել գործածությունից դուրս մղված հատուկ անունները: Անվանումներ, որոնք կապված էին խորհրդային իշխանության տարիների հետ, ինչպես՝ *Լենինական, Կիրովական, Լենդրուշ* և այլն: Անվանումներ, որոնք կապված էին այս կամ այն տիրապետության ժամանակաշրջանի հետ, ինչպես՝ *Դարալագյազ, Համամլու* և այլն:

Ուսումնասիրվել են Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի հրամանագրերը Հայաստանի Հանրապետության մի շարք շրջանների և բնակավայրերի վերանվանման մասին, և բառացանկում ներառվել են վերանվանված տարբերակներն, ինչպես՝ Ծաղկուտ, Բերդաշեն, Տորունիք, Ուրասար և այլն:

Բառարանում ներառված են բաղադրյալ հատուկ անուններ, որոնցում, ի թիվս այլոց, մեծատառերի գրությունը ևս ուղղագրական խնդիր է: Այստեղ հիմք է ծառայել Հայաստանի Հանրապետության Կրթության և գիտության նախարարության 2003 թ. հունվարի 14-ի հրամանը «Բաղադրյալ հատուկ անուններում մեծատառերի գործածության մասին» կանոններ հաստատելու վերաբերյալ, որն ամբողջությամբ բերվում է բառարանի ներածական մասում:

Բառարանը նախատեսված է հասարակության լայն զանգվածների, ուսուցիչների, աշակերտների, ուսանողների, լրագրողների և առհասարակ հայերեն ճիշտ գրել ցանկացողների համար: Անշուշտ, այն իր նպաստը կբերի նաև Հայաստանում այսօր ձևավորված արևմտահայ միջավայրի առջև ծառայած լեզվական խոչընդոտների հաղթահարման հարցում:

Շնորհավորելով Կարինե Առաքելյանին՝ մաղթում ենք տոկունություն ու եռանդ իր հայանպաստ գործունեությունը շարունակելու և նորանոր հաջողություններ արձանագրելու համար:

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Լ. Սանթրյան